

The Central Government and Developments in the West of Iran: Governors of Ilam

Nourddin Nemati*

Abstract:

After coming to power, the Qajars in pursuit of security and continuity of government sought to suppress and dismantle local powers and their possible rivals. The governors organized military forces using natural, geographic, mountainous, and strategic conditions. Thus, Qajars recognized them as legitimate governors. The Qajars utilized the power of the governors to suppress the rebellion of Khuzestan, Lorestan, and Kermanshah regions, and to prevent the Ottoman boundary interferences. Hossein-Quli Khan was a governor who received Nasser-al-Din Shah's support including titles and continuity of his post. After the death of Qulam-Reza Khan, Mozafar al-Din Shah continued this support for his son. Although the son was not capable like his father, he managed to secure the governorship. However, with the fall of Qajars and the rise of the Pahlavi Dynasty, he fled to Iraq and eventually the governorship collapsed. The present study sought to investigate how the relationship between the central power structure and Poshtkuh governors was, and how the equilibrium of power was established between the central government of Qajar and the said Governors. The research hypothesis is that the Qajar government has supported the governors in the pursuit of internal and border stability, and the governors have been loyal to the Qajars.

Introduction:

In pursuit of the stability of their government, the Qajars suppressed and dismantled local powers and their possible rivals after coming to power. Having understood the new situation, the governors relocated their ruling headquarter to Poshtkuh. They were recognized officially by the central government using the special geographic position of the region, reorganizing military forces, establishing order and restoring the limit of their territories, sending taxes and tolls timely, and suppressing the violence of Ottomans. The statesmen of the central government employed their military power to establish order and security and to suppress local rebellions in Khuzestan, Lorestan, and Kermanshah regions if necessary. The powerful governors of Poshtkuh were related inversely with power fluctuations of the central government in terms of power equilibrium. Despite their power and specific condition in their realm, they never claimed autonomy, separation, and evasion from the central power.

---

* Associate Professor of History, University of Tehran, Tehran, Iran
(Corresponding Author) n.nemati@ut.ac.ir

Materials and Methods:

The present study was based on historical documents and the analysis of other related sources.

Discussion of Results and Conclusions:

Hossein Quli Khan, the governor of Poshtkuh, established and restored order in line with commands of the central government during his ruling term (1280-1318 AH/1863-1900 AD). He was noticed as a local and authoritarian power inside and outside his realm by suppressing the violence of Ottomans and chasing them. Using high military power, he managed to suppress rebellions in Lorestan, Khuzestan, and Kermanshah and thereby played an essential and effective role in these regions. Zel Al-Sultan and Isfahan and Lorestan governors together brought him to Tehran during wedding ceremonies for his son, Sultan Hossein Mirza Jala Al-Doleh. He was honored to the titles of Sarem Al-Saltaneh, Amir Toman, the head of Poshtkooh corps, and granting a sword when visiting Nasereddin Shah. The title of Fath Al-Saltaneh was granted to his son on this trip.

With his intercession, Zel Al-Sultan, as powerful governor of Isfahan and Lorestan, released a great number of chiefs of Lor tribes from the jail in Isfahan. Following the establishment of civil security and the restoration of border limits for exploitation from salt mines, ranches of various tribes and nomads, further utilization from water supplies of borderline rivers, and dominance over some disputed border zones, he defeated the Ottoman and chased them up to Tigris banks. Under such conditions, the Ottoman government tries to compel the governor to retreat by diplomatic protests; however, the government that was aware of his services, not only did not obstruct him but also appreciated his magnificent services. His son, Qulam Reza, succeeded him after his death in 1318 Ah (1900AD). The structure of the political system changed following the victory of the Constitutional Movement and the formation of the National Council Parliament. Qulam Reza Governor, Sheikh Khazal, and Solat Al-Doleh Qashqaei formed a ternary alliance under the title of 'Society of Prosperity' to prevent Qajar collapse and to continue the constitutional trend. Although they did no important activity in this regard; however, they acted more independently in their territories.

Qulam Reza Governor caused some problems in the Kut Al Amara region (Iraqi border) by supporting the interim government for British forces during World War I (1914-1918). Following to take the power of the Pahlavi I Government (1925-1941) and in the course of the New Order and the concentration of political power by the governor, who could not fight against the Modern Army, he took asylum in Iraq by gathering his properties. The governors were supported by the central government with the establishment of domestic order and security, stability at borders, and sending taxes timely to the financial administration. They assumed their own territory as an integrated part of this country at the peak point of their territorial sovereignty and tackled Ottoman violence by avoiding claiming independence and seeking separation from the central government.

The results of the present study imply that in pursuit of the establishment of internal and

border stability and tax payment, Qajar statesmen were supported by the governors within the realm of their power and there was a reverse relationship between financial relations of governors with a change in the equilibrium of central power.

Keywords:

The Qajars, Poshtkuh Governors, Hossein-Quli Khan Abu Qodaveh, Qulam-Reza Khan Abu Qodaveh, Stability of Security.

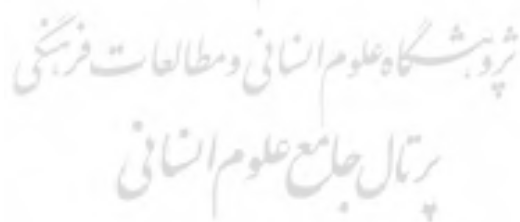
References:

1. Amir Ahmadi, A. (1994). *Diaries of the first Iranian Field Marshal*. Tehran: Cultural Studies and Researches Center Publication.
2. Curzon, G. N. (1984). *Persia and the Persian Question*. Translated by T. Mazandarani. Tehran: Elmi va Farhangi Pub.
3. De Morgan, J. (1958). *Mission Scientifique en Perse (Scientific Mission in Iran)*. Translated by K. Vadie. Tabriz: Shafaq Pub.
4. Ehteshami, M. (2004). *Khuzestan and Lorestan at the Time of Nasereddin Shah*. Tehran: Contemporary History Studies Center Publication.
5. Etehadieh, M. (2001). *Reza Quli Khan Nezam Al-Saltaneh: (Correspondences and Epistles)*. Tehran: Iranian History Pub.
6. Etehadieh, M., & Saadvandian C. (Ed.) (1982). *The Best Histories*. Tehran: Iranian History Press.
7. Farahani, H. (2006). *Chronicle of Iranian Contemporary History*. Tehran: Political Studies & Researches Institute.
8. Farid Al-Molk H., & Mirza Mohammad A. K. (1975). *Farid's Diaries*. Tehran: Zovvar Publication.
9. Gilanentz, P. S. (1992). *Gilanentz Chronicle: The Siege of Isfahan*. Translated by M. Mehryar. Isfahan: Municipality Cultural Affairs Publication.
10. Golestaneh, A. H. (1965). *Abstract of Histories*. Tehran: Tehran University Press.
11. Jahangir, M. Q. (2005). *New History*. Tehran: Amir Kabir Publication.
12. Khadiv Jam, H. (Ed.) (1989). *Diaries of Zel Al-Sultan*. Tehran: Asatir Publication.
13. Khosro, H. Q. (1983). *Notes and Diaries of Zafar Bakhtiari Commander*. Tehran: Farhangsara Press.
14. Mafi, M., Etehadieh, M., Saadvadian, C., & Rampisheh, H. (Eds.) (1983). *The Diaries and Documents of Hossein Qouli Khan Nezam Al-Saltaneh Mafi*. Tehran: Iran History Publication.
15. Marvi, M. K. (1985). *Naderi Alamaaray History*. Tehran: Zovvar Publication.
16. Mohammad K. S. (Mir Khand) (1959). *Garden of Merriment*. Tehran: Jam Press.
17. Otter J. (1984). *Voyage en Turquie et en Perse, avec Une relation des expeditions de Tahmas-Kouli-Khan/ Nader Roi ('Safarnameh Asr Nader Shah')*. Translated by A. Eqbali. Tehran: Javidan Publication.
18. Razmara, H. A. (1941). *Poshtkuh Military Geography*. Tehran: Artesh Publication.

19. Rezvani M. E. (Ed.) (1985). *Naseri Regular History*. Tehran: Donya-ye Ketab Publication.
20. Safaei, I. (1987). *Leaders of the Second Constitution*. Tehran: Javidan Publication.
21. Saloor M., & Afshar I. (Ed.) (1995). *Newspaper Diaries of Ein Ul-Saltaneh*. Tehran: Asatir Publication.
22. Turkaman, E. B. (1971). *Abbasi Alam-Aray History*. Tehran: Amir Kabir Publication.
23. Valizadeh, M. H., & Valizadeh M. R. (2001). *Lorestan History at Qajar Era*. Tehran: Horoofiyeh Publication.
24. Wilson, A. T. (1984). *Persia: A Political Officer's Diary*. Translated by H. S. Noori. Tehran: Vahid Publication.

Documents and Newspapers:

25. Iran Newspaper, vol. 5, No 504
26. National Library of Iran (NLAI), Doc No: 295/7396.
27. National Library of Iran (NLAI), Doc No: 240/21053
28. National Library of Iran (NLAI), Doc No: 240/4610
29. National Library of Iran (NLAI), Doc No: 11/2544510
30. National Library of Iran (NLAI), Doc No: 290/2674
31. National Library of Iran (NLAI), Doc No: 290/4661
32. National Library of Iran (NLAI), Doc No: 240/112323
33. National Library of Iran (NLAI), Doc No: 240/11323
34. National Consultative Assembly, Talks Minutes, Career IV, 1921.

فصل‌نامه علمی پژوهش‌های تاریخی (نوع مقاله: پژوهشی)

معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه اصفهان

سال پنجاه و ششم، دوره جدید، سال دوازدهم

شماره سوم (پیاپی ۴۷)، پاییز ۱۳۹۹، صص ۶۳-۵۱

تاریخ وصول: ۱۳۹۹/۳/۱۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۸/۱۲

Doi: [10.22108/JHR.2020.123369.1995](https://doi.org/10.22108/JHR.2020.123369.1995)

حکومت قاجار و تحولات غرب کشور: نمونه پژوهی، والیان پشتکوه

نورالدین نعمتی *

چکیده

قاجارها پس از تثبیت، قدرت‌های محلی و به احتمال رقیب را تضعیف یا سرکوب کردند. والیان نیز با درک اوضاع جدید، مقرر فرمانروایی خود را به پشتکوه منتقل کردند. آنها با بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی ویژه منطقه، بازسازی نیروهای نظامی، برقراری نظم و ثبات در محدوده قلمرو خود، ارسال به موقع مالیات و خراج و نیز دفع تجاوز عثمانی‌ها، بستری فراهم کردند تا حکومت مرکزی آنها به رسمیت بشناسد. دولتمردان حکومت مرکزی در مواقع لزوم، برای برقراری نظم و آرامش و سرکوب شورش‌های محلی در مناطق خوزستان و لرستان و کرمانشاه، از توان نظامی آنها استفاده می‌کردند.

والیان قدرتمند پشتکوه در موازنه قدرت، با نوسانات قدرت مرکزی رابطه معکوسی داشتند. آنها با وجود توان و موقعیت خاص قلمروشان، هیچ‌گاه ادعای خودمختاری یا جدایی نکردند و گریز از مرکز نشدند. با تغییر نظام سیاسی و استقرار حکومت پهلوی، غلامرضاخان آخرین والی که توان مقابله با حکومت مرکزی را نداشت، به کشور عراق پناهنده شد؛ بنابراین اداره امور این منطقه به نظامیان واگذار شد.

این پژوهش در پی یافتن پاسخ این پرسش است: حکومت مرکزی با والیان پشتکوه چه رابطه‌ای داشته است؟ فرضیه پژوهش این است که دولتمردان قاجار در پی امنیت داخلی و تثبیت حدود مرزی و پرداخت مالیات، از والیان در محدوده قلمروشان حمایت کردند.

واژه‌های کلیدی: حکومت قاجار، والیان پشتکوه، حسینقلی‌خان ابوقداوه، غلامرضاخان ابوقداوه، ثبات، امنیت.

* دانشیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسؤول) n.nemati@ut.ac.ir

مقدمه

در اوایل قرن نوزدهم میلادی/سیزده قمری، با تغییر در معادلات بین‌المللی، کشورهای صنعتی و قدرتمند اروپایی برای گسترش نفوذ اقتصادی و سیاسی در شرق با هم رقابت می‌کردند؛ از این رو، گسترش نفوذ در مناطق شرقی و خاورمیانه به یکی از برنامه‌های اساسی در سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ تبدیل شد؛ بنابراین این کشورها برای این نوع اعمال نفوذ استعمارگرایانه در کشورهای هدف، روش‌های متنوع و متفاوتی به کار گرفتند.

وضعیت جغرافیایی حساس و منحصر به فرد ایران موجب شد این سرزمین در روند برنامه‌های توسعه‌طلبانه اهمیت ویژه‌ای پیدا کند؛ بنابراین دستیابی به ایران و حفظ قدرت و نفوذ در این سرزمین، در دستور کار قدرت‌های اروپایی قرار گرفت؛ به گونه‌ای که از شاخصه‌های مهم پیشبرد و توسعه محسوب می‌شد.

در ادامه، چگونگی اجرایی کردن این هدف‌ها و نقشه‌ها و تأثیری که در تاریخ سیاسی ایران معاصر داشتند، به بحث و بررسی گذاشته می‌شود؛ سپس حوادث مهم و سرنوشت‌ساز این مرزوبوم از این رویکرد خاص بسط و تحلیل می‌شوند.

در راهبرد جدید جهانی، کشور ایران به منطقه حائل تبدیل شد. دولتمردان قاجار که از اوضاع بین‌المللی و منطقه‌ای و نیز وضعیت کشور اطلاعی نداشتند، در مواجهه با روس‌ها و شکست نظامی، با تحمیل قراردادهای ننگینی قسمت‌های مهم و حاصلخیزی را از دست دادند. روس و انگلیس برای گسترش نفوذ خود در ایران، رقابت می‌کردند.

شاهان قاجار برای تداوم و تثبیت قدرت در داخل، قدرت‌های محلی را تضعیف و سرکوب کردند و به‌جای آنها، شاهزادگان مطمئن قاجاری را منصوب

کردند. در پی اجرای چنین سیاستی، والیان نیز به اجبار مقرر حکومت خود را به پشتکوه انتقال دادند. آنها با بهره‌گیری از موقعیت ویژه جغرافیایی و مجاورت با عثمانی و نیز بازسازی امور دیوانی و نظامی، به قدرتی مهم در منطقه تبدیل شدند.

حسینقلی خان ابوقداره در دوره والی‌گری خود (۱۲۸۰ تا ۱۳۱۸ ق/۱۸۶۳ تا ۱۹۰۰ م) با برقراری نظم، امنیت، آرامش و ثبات مرزی در محدوده قلمروش در کانون توجه شاه قاجار قرار گرفت. او در پی درخواست حکومت مرکزی، در شمال خوزستان و لرستان و کرمانشاه نظم و امنیت برقرار کرد؛ همچنین با تأمین امنیت در راه‌های مذهبی، عتبات و حجاز، حمایت نیروهای مذهبی را به دست آورد.

ناصرالدین شاه به پاس خدمات این والی، او را به حضور پذیرفت و با اعطای لقب‌های مهم و برقراری پیوند سببی با پسرش، غلامرضا، از او حمایت کرد. در راه بازگشت، والی همراه ظل‌السلطان، حاکم اصفهان، بود و با وساطت والی، تعدادی از رؤسای زندانی ایلات و عشایر لرستان آزاد شدند.

پس از مرگ والی در سال (۱۳۱۸ ق/۱۹۰۰ م)، مظفرالدین شاه پسر او، یعنی غلامرضا را با اعطای تمامی لقب‌های پدر، جانشین او کرد. والی غلامرضا که از اوضاع داخلی و منطقه‌ای اطلاع چندانی نداشت، در دسته‌بندی‌های سیاسی دوره مشروطه شرکت کرد و با همراهی شیخ خزعل و صولت‌الدوله قشقایی، اتحاد سه‌گانه‌ای تشکیل داد. والی از ماهیت نظام مشروطه آگاهی کاملی نداشت؛ اما برای حفظ قلمرو خود و جلوگیری از بی‌نظمی، وارد دسته‌بندی‌های سیاسی شد.

با به قدرت رسیدن رضاشاه، والی که توان مقابله با نیروهای نظامی مرکزی را نداشت، در سال ۱۳۰۷ ش/۱۹۲۸ م به کشور عراق پناهنده شد و این‌گونه حکومت والیان برچیده شد.

فرانسه در ایران از دومورگان و تاریخ سیاسی و اقتصادی غرب ایران از ویلسون نیز، بیشتر بر سطح تحولات بیرونی رویدادهای سیاسی تمرکز شده و به اوضاع و احوال منطقه‌ای کم‌توجهی شده است.

در این کتاب‌ها به نقش والی در انتظام بخشی در حوزه قلمروش، رابطه با حکومت مرکزی و دفاع از مرزها در مقابل توسعه‌طلبی عثمانی‌ها توجه شده است؛ اما هیچ‌کدام اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را بررسی نکرده‌اند.

این پژوهش با محور قرار دادن اسناد موجود در مراکز اسنادی، مکاتبه‌ها و گزارش‌های مأموران وزارت خارجه، صورت مذاکرات مجلس شورای ملی و بهره‌مندی از اسناد شخصی خانواده والی موفق شد ابهام‌ها و حوادث این دوره را روشن کند و تاریخی مستند ارائه دهد.

زمینه‌های شکل‌گیری قدرت

در تقسیمات پس از اسلام، پشتکوه جزو ایالت جبال یا کوهستان بود و پس از آن، در قلمرو اتابکان لر کوچک واقع شد. رودخانه سیمره این ناحیه را به دو قسمت تقسیم می‌کند: سمت راست رودخانه را پشتکوه می‌نامند که رشته‌کوه معروف آن کبیرکوه است و به سمت چپ پشتکوه می‌گویند.

پشتکوه که در حصار طبیعی در زاگرس مرکزی قرار داشت، باوجود کوهستان‌های صعب‌العبور و دوری از مرکز و اشراف بر بین‌النهرین، از لحاظ نظامی منطقه استراتژیکی محسوب می‌شد؛ بر همین اساس، نیروهای ناآشنا به راحتی قادر نبودند در این منطقه نفوذ کنند. از دیرباز، در اختیار داشتن این منطقه، مزیتی بزرگ به شمار می‌آمد.

شاه عباس اول (۹۹۶ تا ۱۰۳۸ ق/ ۱۵۸۷ تا ۱۶۲۲ م) با

این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش است: حکومت مرکزی با والیان پشتکوه چه رابطه‌ای داشت؟ فرضیه پژوهش این است که دولتمردان قاجار در پی امنیت داخلی و تثبیت حدود مرزی و پرداخت مالیات، از والیان در محدوده قلمروشان حمایت کردند. والیان نیز زمانی که حکومت مرکزی تضعیف می‌شد، با مرکز رابطه معکوس برقرار می‌کردند.

پیشینه پژوهش

در دوره قاجار، والیان پشتکوه در مقایسه با سایر مناطق، تاریخ‌نگاری محلی مستقلی نداشتند. به نظر می‌رسد تمایل نداشتن والیان به ثبت و ضبط رویدادها، بن بست جغرافیایی، موقعیت ویژه طبیعی، ساختار ایلی عشیره‌ای، نبود حیات شهری و دغدغه‌های امنیتی در این مسئله تأثیر داشت؛ شیوه حکومتی والیان، تأسیس نهادهای تربیتی و فرهنگی را مانع می‌شد و در پی آن، تربیت نکردن اهل قلم را به دنبال داشت. از این رو برای بررسی اوضاع و رویدادهای منطقه، به‌ناچار باید به آثار مورخان سنتی دربار قاجار مراجعه کنیم؛ مورخانی همچون اعتمادالدوله صاحب تاریخ منتظم ناصری، جهانگیرمیرزا مؤلف تاریخ نو، افضل‌الملک پدیدآورنده افضل‌التواریخ، ظل‌السلطان نویسنده تاریخ مسعودی و نظام‌السلطنه مافی مؤلف مکاتبات و مراسلات. نویسندگان این آثار، حوادث مهم کشور را به شیوه رسمی و درباری و با تمرکز بر مسائل مهم شاهان قاجار بررسی کرده و تنها به مناسبات والیان با حکومت مرکزی اشاره کرده‌اند؛ بنابراین بدون استناد به آنها، واکاوی حوادث و وقایع این دوره امکان‌پذیر نیست.

در گزارش‌ها و خاطره‌ها و سفرنامه‌های خارجی همچون ایران و قضیه ایران از کرزن و هیئت علمی

براندازی اتابکان لر و تجدید نظر در ساختار اداری، برای حفظ مرزها چهار والی نشین به وجود آورد؛ سپس والی‌نشین لرستان را به معتمد خود، حسین خان، سپرد (ترکمان، ۱۳۵۰: ۵۴۰ تا ۵۵۰). والیان با حمایت حکومت مرکزی، در مقابل تجاوز عثمانی، در مرزهای غربی و جنوب غربی کشور نظم و امنیت و ثبات به وجود آوردند. در اواخر حکومت صفویه، علیمردان‌خان والی لرستان، در جایگاه سپهسالار ایران، در نبرد با افغان‌ها کاری از پیش نبرد و شکست خورد (گیلانتنز، ۱۳۷۱: ۳۸ تا ۴۲). او در زمان محاصره اصفهان موفق شد مقداری آذوقه وارد شهر کند و از تلفات بیشتر جلوگیری کند (اونر، ۱۳۶۳: ۱۰۸ تا ۱۱۲). والی علیمردان‌خان با پیوستن به نادرشاه، یکی از فرماندهان ارشد، پس از شکست عثمانی در مقام نماینده ایران، برای مذاکرات مرزی به عثمانی اعزام شد؛ اما در منطقه سیواس به طرز مشکوکی درگذشت (مروی، ۱۳۶۴: ۲۵۰ تا ۲۵۵).

جانشین او، اسماعیل‌خان، با کریم‌خان به مخالفت برخاست و به عثمانی فرار کرد؛ اما پس از مرگ کریم‌خان، با حمایت مردم دوباره به لرستان بازگشت و به آقامحمدخان قاجار پیوست (گلستانه، ۱۳۴۴: ۱۹۰ تا ۲۰۰).

والیان پشتکوه و حکومت قاجار

در اوایل دوره قاجار، با مرگ والی اسماعیل‌خان، پسرش حسن‌خان جانشین او شد. حسن‌خان که از معتمدان وفادار آقامحمدخان قاجار بود، با شکست محمدخان زند از سپاه قاجار و فرار او به منطقه لرستان، بنا به دستور آقامحمدخان قاجار، پس از دستگیری و کورکردن، او را به دربار قاجار روانه کرد (میرخواند، ۱۳۳۸: ۱۳۱۹ تا ۱۳۲۵).

حسن‌خان والی پس از قتل آقامحمدخان همچنان به قاجارها وفادار بود. فتحعلی‌شاه، برای برقراری آرامش و جلوگیری از قدرت رقیبان، در اداره امور کشور تجدیدنظر کرد و شاهزادگان قاجار را به حکومت مناطق مختلف منصوب کرد (جهانگیرمیرزا قاجار، ۱۳۸۴: ۷۰۹ تا ۷۱۴). این سیاست در کوتاه مدت، برای قاجارها آرامش و برقراری امنیت را در پی داشت؛ اما در درازمدت، باعث کاهش توان نظامی و مالی آنها شد. همین امر طمع همسایه‌ها را برای گسترش قلمروشان بیشتر کرد.

والیان لرستان از دوره صفویه موفق شده بودند در برابر تجاوزهای عثمانی از مرزهای خود نگهداری کنند و در قلمرو خود، ثبات و امنیت برقرار کنند. آنها در پی سیاست فتحعلی‌شاه، مبنی بر منصوب کردن شاهزادگان قاجار برای حکومت آن منطقه، مقرر حکومت خود را به پشتکوه منتقل کردند. قلمرو آنها از شمال به منطقه کرمانشاه، از جنوب به رودخانه کرخه، از غرب به عثمانی و رشته‌کوه‌های حمرین و از شرق به رودخانه سیمره محدود می‌شد.

والیان برای برقراری امنیت داخلی و دفاع از مرزها، توان و اقتدار لازم را داشتند. پس از آنکه اداره امور غرب کشور به محمدعلی میرزا قاجار، فرزند ارشد فتحعلی‌شاه سپرده شد، در لشکرکشی به عثمانی، والی حسن‌خان با نیروهای نظامی خود به اردوگاه شاهزاده قاجار پیوست. پس از پیروزی در مقابل عثمانی و تصرف شهر زور (نزدیکی سلیمانیه) و محاصره بغداد، محمدعلی میرزا بیمار شد و دستور داد پیش از مرگ او، حسن‌خان به منطقه پشتکوه برگردد و آن منطقه را اداره کند (سردارظفر، ۱۳۶۲: ۴۵ تا ۵۰).

پس از مرگ والی حسن‌خان در سال ۱۲۵۵ق/ ۱۸۳۹م، برای جانشینی، بین پسرانش علی‌خان و

حسن‌خان والی (۱۲۱۰ تا ۱۲۵۵ق/ ۱۷۹۵ تا ۱۸۳۹م)

تقویت نیروهای نظامی و حمایت ایلات و عشایر منطقه، با شکست عثمانی اوضاع را به حالت پیشین درآورد. با عملکرد موفق حیدرخان، دولت عثمانی با اعتراض شدیدالاحنی به دولت ایران، رسیدگی به عملکرد والی را خواستار شد (احتشامی، ۱۳۸۳: ۱۳۸ تا ۱۴۵).

با مرگ حیدرخان در سال ۱۲۷۳ق/۱۵۶م، فرزندش حسینقلی خان جانشین او شد و با مرگ احمدخان نیز، پسرش عباسقلی خان به حکومت رسید. شاه قاجار در راستای تضعیف قدرت والی و سیاست تفرقه افکنی، برای کسب مالیات بیشتر، هم زمان آنها را به حکومت پشتکوه منصوب کرد. عباسقلی خان با حمایت میرزاابوطالب، حاکم بروجرد، و با دادن هدیه گزاف و وعده مالیات بیشتر به ضیاءالملک، حاکم لرستان و خوزستان، قلمرو حسینقلی خان را به حکومت خود اضافه کرد؛ سپس اداره تمام پشتکوه را در اختیار گرفت و حسینقلی خان به ترک پشتکوه مجبور شد (ساکما، سند ش: ۲۹۵/۷۳۹۶).

والی عباسقلی خان برای اداره امور در وضعیت بسیار دشواری قرار گرفت. رقابت با حسینقلی خان بر سر قدرت، افزایش اختلاف با حاکم بغداد بر سر مسائلی همچون بهره برداری از معادن نمک در مرز و مراتع عشایر و مصادره اموال، خشکسالی و هجوم ملخ ها و نیز اقتصاد مبتنی بر شبانکارگی و کشاورزی مسائلی بودند که عباسقلی خان را دچار مشکل کردند. با پریشانی اوضاع و تضعیف توان مالی و نظامی، پاشای بغداد به حدود مرزی تجاوز کرد. در چنین اوضاعی، حکومت به والی کمکی نکرد و حتی با افزایش مالیات و حمایت نکردن از او، وضعیت قلمرو والی را را دستخوش بحران کرد. والی برای کاهش مالیات، راهی مرکز شد. ضیاءالملک با خشم بسیار نامه ای به دیوان نوشت و بیان کرد این اقدام موجب تجزیه پشتکوه و جمع آوری نشدن مالیات در لرستان

حیدرخان و احمدخان رقابت و کشمکش و نزاعی به وجود آمد. شاه قاجار نیز هم زمان آنها را به حکومت مناطقی از پشتکوه منصوب کرد. در این رقابت، سرانجام علی خان حکومت جنوب مناطق کرد، از جمله شوهان و دهلران و آبدانان و احمدخان حکومت مناطق شمالی، یعنی خزل و چرداول و ملکشاهی را به دست آورد. حیدرخان نیز به حکومت نواحی مرکزی و غربی، شامل ده‌بالا، ملخ‌طوای، ارکوازی، بولی و پنج‌ستون رسید (اعتمادالسلطنه، ۱۳۶۴: ۲۰۷۱ تا ۲۰۷۶).

همین رقابت‌ها و کشمکش‌های جانشینی موجب آشفتگی اوضاع شد و برای منطقه پشتکوه، دشواری‌ها و مشکلات عدیده‌ای ایجاد کرد. در حکومت‌های سرزمینی و بزرگ یا محلی و کوچک، چنین دوره‌ای از ناامنی و آشفتگی گذار و انتقال، اجتناب‌ناپذیر است؛ هرچند تأثیرهای منفی چشمگیری برجای می‌گذارند. همین مسئله، یعنی ضعف قدرت محلی والیان مدنظر، عواقب خطرناکی به دنبال داشت. این عواقب از سوی حکومت‌های خارج از مرز، همچون عثمانی و از سوی حکومت مرکزی ایران و مناطق هم‌جوار بود و اوضاع انسانی و اقتصادی و اجتماعی را به شدت تغییر می‌داد.

در رقابت بین پسران والی برای جانشینی و کسب قدرت، فشار مالیاتی و سربازگیری اوضاع منطقه را آشفته کرد و دوره‌ای از ناامنی آغاز شد. این امر باعث شد تعداد بسیاری از اهالی منطقه، به مناطق هم‌جوار و همچنین عثمانی مهاجرت کنند (ساکما، سند ش: ۲۴۰/۲۱۰۵۳). در پی آن، با تجاوز حاکم بغداد به قلمرو والی و سلطه بر معادن نمکی که در کانون مناقشه بود، برای ایلات کوچ نشین و میزان بهره‌مندی کشاورزان از آب رودخانه‌های مرزی و مهاجران پشتکوه موانعی ایجاد شد (ساکما، سند ش: ۲۴۰/۴۶۱۰).

حیدرخان حاکم منطقه هم‌جوار پاشای بغداد، با

است. او همچنین عزل عباسقلی خان و پیوستن منطقه پشتکوه به حوزه قلمروش یا سپردن پشتکوه به رقیب او، یعنی حسینقلی خان، را خواستار شد. چون درخواست‌های عباسقلی خان در مرکز رد شد و برادر و جانشین او از حسینقلی خان شکست خورد، صحنه قدرت را ترک کرد.

حسینقلی خان (۱۲۸۰ تا ۱۳۱۸ ق/۱۸۶۳ تا ۱۹۰۰ م)

حسینقلی خان پس از مرگ پدرش در سال ۱۲۷۳ ق/۱۸۵۶ م، با لقب سردار اشرف جانشین او شد (نظام السلطنه مافی، ۱۳۶۲: ۲۳۲/۱). او در رقابت با پسر عموی خود، عباسقلی خان، مجبور شد مدتی را بیرون از قلمروش سپری کند. حکومت مرکزی عباسقلی خان را به علت پایبند نبودن به تعهدات مالیاتی و جلوگیری نکردن از تجاوز عثمانی‌ها به حدود مرزی، برکنار کرد؛ سپس به جای او، حسینقلی خان را در جایگاه والی پشتکوه منصوب کرد (اعتماد السلطنه، ۱۳۶۴: ۲۰۷۱ تا ۲۰۷۵). والی برای برقراری نظم و آرامش و حفظ سرحد در قلمرو خود، همواره در راستای اجرای سیاست‌های حکومت مرکزی گام برمی داشت. او با کمک نیروهای نظامی خود و حمایت حکومت مرکزی، بر قلمرو پشتکوه مسلط شد؛ سپس با دفع تجاوز عثمانی و تعقیب آنها در محدوده قلمرو خود، در حکم قدرتی محلی و مقتدر در داخل و خارج، در کانون توجه قرار گرفت. در پی ناآرامی و شورش و آشفتگی در خوزستان و لرستان، ناصرالدین شاه در سال ۱۲۹۷ ق/۱۸۷۹ م، با عزل شاهزاده حمزه میرزا حشمت الدوله، حکومت آن مناطق را ضمیمه قلمرو ظل السلطان کرد. والی از چگونگی اداره امور به دست ظل السلطان و عاملان او شناخت داشت؛ بنابراین برای اعلام وفاداری و اطاعت، میرزارشیدخان، یکی از مشاوران زبده خود را روانه دربار شاهزاده کرد. ظل السلطان که در اردوگاه بروجرد به سر می برد، به بهانه

حضور نیافتن والی از پذیرش هدایا خودداری کرد؛ سپس قصد خود را برای دیدار با والی، با همراهی نیروهای نظامی خود در پشتکوه، به فرستاده والی اطلاع داد (ظل السلطان، ۱۳۶۸: ۵۷۵ و ۵۸۵).

میرزارشید در بازگشت، به والی خاطر نشان کرد شاهزاده قصد حمله به پشتکوه را دارد و اگر رضایت او جلب نشود، عاقبت کار خوشایند نخواهد بود. او در ادامه گفت این مسئله ممکن است به خطرهای بسیار و پایان یافتن کار والی منتهی شود.

در همین ایام و در پی شورش شیخ عیدالله کرد، ظل السلطان با مشکلاتی مواجه شد؛ از جمله اینکه سربازان مراغه‌ای از دستورهای او سرپیچی کردند. ظل السلطان موفق شد آنها را سرکوب کند؛ اما ایلات و عشایر لر از این فرصت استفاده کردند و سر به شورش برداشتند. آنها با ایجاد ناامنی در منطقه و راه‌های مواصلاتی، برای شاهزاده خطری جدی ایجاد کردند.

در این اوضاع حساس، حسینقلی خان با نیروهای نظامی خود به کمک ظل السلطان شتافت. او با شهامت و شجاعت خود، شورش را سرکوب کرد و با تأمین امنیت در لرستان و خوزستان، نظر موافق شاهزاده را جلب کرد (ظل السلطان، ۱۳۶۸: ۶۲۴ تا ۶۳۷)؛ همچنین با وساطت او، ظل السلطان علی مرادخان از خوانین سپهوند و حاج میر تیمورخان و سی و شش نفر دیگر را آزاد کرد (والیزاده معجزی، ۱۳۸۰: ۳۰۷ و ۳۲۸).

پس از آن، مناسبات بین شاهزاده و والی به خوبی و گرمی گرایید. ظل السلطان برای برقراری نظم و امنیت در قلمرو خود، بارها از توان نظامی والی بهره برد و والی نیز برای تأیید و ادامه کمک، با او همراهی کرد. شاهزاده برای مراسم ازدواج پسرش، سلطان حسین میرزا جلال الدوله، والی را همراه خود به تهران برد و در عمارت مسعودیه ساکن کرد. بنا به پیشنهاد او، ناصرالدین شاه والی را به حضور پذیرفت و او را با لقب‌های صارم السلطنه، امیر تومان و ریاست

پس به همین علت و همچنین مسائل دیگر، از جمله اظهار وفاداری به حکومت و هزینه‌هایی مانند جیره و مواجب نیروهای نظامی، از مردم مالیات می‌گرفت. او جمع‌آوری مالیات را به فرزندان و نزدیکان خود، یعنی میرزاها و خان‌ها و توشمالان، اجاره می‌داد.

در سیستم جمع‌آوری مالیات پشتکوه مستأجران، ملتزمان، توشمال، کدخدا و ریش‌سفیدان هر تیره بودند و آنها نیز نوعی اضافه مالیات را بر رعایا تحمیل می‌کردند. میزان مالیات براساس برداشت سالانه محصولات کشاورزی، تعداد دام، دارایی و قرارداد مالیاتی توافق شده بین دو طرف نبود؛ بلکه براساس درخواست حکومت مرکزی و نظر والی و افراد وابسته و خان‌ها تعیین می‌شد.

با افزایش مالیات و مسائل دیگری همچون فشار برای سربازگیری، رقابت‌های جانشینی، قحطی، خشکسالی، بیکاری، ظلم و ستم، مجازات‌های سنگین و فقر، تعداد بسیاری از مردم به بین‌النهرین و مناطق هم‌جوار مهاجرت کردند؛ زیرا در بین‌النهرین برای مهاجران جاذبه‌های مهمی وجود داشت. جاذبه‌هایی همچون حاصلخیزی خاک، رشد اقتصادی و تجاری، وجود امکانات بیشتر و بهتر، گرفتن مالیات کمتر، بهبود اشتغال و وضع اجتماعی مناسب.

والی حسینی‌قلی خان در پی تأمین امنیت و حفظ حدود، برای بهره‌برداری از معادن نمک و مراتع ایلات و عشایر و نیز استفاده از آب رودخانه‌های مرزی و تسلط بر برخی از مناطق مرزی، با عثمانی درگیر بود. او با تجهیز و سازماندهی نیروهای نظامی خود و حمایت مردم منطقه، تجاوز عثمانی را دفع کرد و آنها را عقب راند؛ حتی آنها را تا کرانه‌های دجله هم تعقیب کرد. دولت عثمانی با اعتراض‌های سیاسی تلاش کرد والی را به عقب‌نشینی وادار کند؛ اما دولت ایران که از خدمات والی آگاه بود، مانع او نشد و حتی از والی قدردانی کرد (صفایی، ۱۳۶۶: ۷۹ تا ۷۷).

قشون پشتکوه و نیز یک قبضه شمشیر مفتخر کرد؛ همچنین به پسر والی، غلامرضا، لقب فتح السلطنه اعطا کرد (ساکما، سند ش: ۲۹۰/۴۶۶۱).

در این سفر، والی از نزدیک با دربار آشنا شد و توجه و حمایت شاه را جلب کرد. او با کسب لقب امیرتومانی، فرمانده نیروهای نظامی منطقه خود شد و هزینه‌های آن را از سوی دربار تأمین کرد که این اقدام دستاورد مهمی به حساب می‌آمد. در ادامه سفر، والی همراه ظل‌السلطان عازم اصفهان شد و حدود یک ماه در آنجا توقف کرد. در این مدت اقامت، به وساطت او، ظل‌السلطان تعدادی از رؤسای ایلات لرستان را آزاد کرد. برای اعتماد بیشتر نیز پسر والی، غلامرضا فتح السلطنه، مدتی در اصفهان به صورت مهمان ماند (سردارزفر، ۱۳۶۲: ۲۹۱ تا ۲۹۵).

مناسبات والی با حکومت قاجار همواره تابع اوضاع و اقتضای زمان بود و با قدرت مرکزی حالت نوسان معکوسی داشت. والی همواره حامی دولت و مجری دستورها بود. او با برقراری امنیت و نظم و آرامش در قلمرو خود و دفع شورش مناطق هم‌جوار، یعنی لرستان و خوزستان و کرمانشاه، قدرت مرکزی را یاری می‌کرد؛ همچنین با دفع تجاوزهای عثمانی، به حدود مرزی منطقه خود ثبات می‌بخشید. این مسائل بهبود اوضاع اقتصادی و تسهیل و آسایش زوار عتبات و حجاج را نیز در پی داشت.

والی با بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی ویژه قلمرو خود، یعنی خودبسندگی اقتصادی به علت وجود زمین‌های حاصلخیز و رودخانه‌های پرآب و هم‌جواری با عثمانی و نیز داشتن نیروی منظم نظامی، هنگامی که حکومت مرکزی دچار ضعف می‌شد، به دستورها کم توجهی می‌کرد؛ در واقع این کم توجهی به صورت ارسال نکردن مالیات یا تعدیل آن بود (ظل‌السلطان، ۱۳۶۸: ۵۷۴ تا ۵۷۷).

والی باید سالیانه به دیوان مالیات پرداخت می‌کرد؛

موقعیت راهبردی؛ تأمین امنیت قلمرو و مناطق هم‌جوار؛ حفظ مرزها از تجاوز. پس از قتل ناصرالدین‌شاه، جانشین او مظفرالدین‌شاه حکومت حسینقلی‌خان والی را تأیید کرد. والی تا زمان مرگش، یعنی سال ۱۳۱۸ق/۱۹۰۰م، با اقتدار در پشتکوه حکومت کرد.

غلامرضاخان (ابوقداره)

مظفرالدین‌شاه در سال ۱۳۱۸ق، با اعطای لقب‌ها و منصب‌های دوره پدرش، غلامرضاخان را به والیگری پشتکوه منصوب کرد. غلامرضاخان پیش از آن نایب‌الحکومه و فرمانده نیروهای نظامی بود (روزنامه ایران، ج ۵: ش ۵۰۴). ابوقداره در سال ۱۳۲۱ق/۱۹۰۳م، با ادعاهای پسرش امان‌الله‌خان و برادرش علیرضاخان شهاب‌الدوله، روبه‌رو شد؛ اما غلامرضاخان با کمک گرفتن از نیروهای ایل کلهر در ایوان، بر مدعیان پیروز شد (فراهانی، ۱۳۸۵: ۵۶۸/۱). با پیروزی جنبش مشروطه و تشکیل مجلس شورای ملی، ساختار نظام سیاسی تغییر کرد. در چنین اوضاعی، والی از خلاء نظارت حکومت مرکزی بهره برد و با استقلال عمل بیشتری، در میزان و نحوه گرفتن مالیات تجدیدنظر کرد. مردم که توان پرداخت مالیات مضاعف یا مقابله با نیروهای نظامی والی را نداشتند، با مهاجرت گسترده به بین‌النهرین و مناطق هم‌جوار، از مجلس شورای ملی و دولت خواستار رسیدگی شدند.

دولت باصراحت از والی خواست شیوه اداره امور را تغییر دهد و با کاهش میزان و چگونگی جمع‌آوری مالیات، از ادامه مهاجرت جلوگیری کند؛ همچنین برای برگشت مهاجران، موقعیت مساعدی فراهم کند (ساکما، سند ش: ۲۹۰/۲۶۷۴۱). والی به دستورهای دولت اعتنایی نکرد و با سرکوب مخالفان، در قلمرو خود خودکامه‌تر شد.

در دوره مشروطه دوم، با فتح تهران و تبعید

در سال ۱۳۰۵ق/۱۸۸۷م والی در پی سامان‌دهی امور داخلی، بنا به درخواست حشمت‌الدوله، حاکم لرستان، برای سرکوب ایل دیرکوند که راه‌های لرستان و خوزستان را ناامن کرده بودند، راهی آن مناطق شد. او در مدت کوتاهی، با سرکوب ایل دیرکوند، نظم و آرامش و امنیت را در آنجا برقرار کرد. به دنبال همین اتفاق، بین والی و شاهزاده رابطه خوبی برقرار شد. در راستای تداوم دوستی آنها، شاهزاده حشمت‌الدوله پسر ارشد والی، یعنی غلامرضاخان را به دامادی والیه خانم اقدس‌الدوله پذیرفت (افضل‌الملک، ۱۳۶۱: ۱۹۷ تا ۲۰۰). در سال ۱۳۱۰ق/۱۸۹۲م، شاه از والی درخواست کرد ایل سگوند را سرکوب کند. در واقع این ایل دزفول را غارت کرده و موجب آشوب و ناامنی آن منطقه شده بودند. والی با نیروهای نظامی خود، راهی آنجا شد. سگوندها که توان مقابله در خود نمی‌دیدند، به محض نزدیک شدن والی، منطقه را ترک کردند. حضور والی آرامش و امنیت را به آنجا بازگرداند. ناصرالدین‌شاه که همواره از نقش والی در برقراری امنیت داخلی و دفع تجاوز خارجی آگاه بود، با دادن لقب‌ها و هدیه‌ها و تخفیف مالیاتی از او حمایت می‌کرد.

والی با درک اوضاع منطقه و در اوج اقتدار، همواره در راستای اهداف دولت عمل می‌کرد. قلمرو او بن‌بستی ارتباطی و محصور در کوهستان‌های زاگرس مرکزی بود و او به حضور مأموران حکومت مرکزی یا افراد خارجی در آنجا تمایل نداشت. والی مدعی بود با انعکاس اوضاع منطقه، محدودیت‌ها برای او فراهم می‌شود (دومورگان، ۱۳۳۸: ۲۵۶ تا ۲۶۰؛ کرزن، ۱۳۶۳: ۳۳۵ تا ۳۴۰).

ازجمله عوامل مهم و مؤثر در تداوم و استمرار حکومت والی حسینقلی‌خان، باید به این نمونه‌ها اشاره کرد: اجرای دستورهای حکومت مرکزی؛ خودبسندگی اقتصادی و نظامی جامعه ایلی و عشایری؛ بن‌بست جغرافیایی و کوهستانی بودن منطقه؛

غلامرضاخان در دیدار با فرستادهٔ باراتف (Baratov)، فرمانده روسی، با اظهار بی‌اطلاعی، قول دستگیری و مجازات خودسرانی را داد که این عمل را انجام داده بودند. به دنبال آن، برای نشان دادن حسن نیت خود، به گروهی از سربازان روسی اجازه داد برای کمک به نیروهای انگلیسی، از راه شمال پشتکوه به عراق اعزام شوند (امیراحمدی، ۱۳۷۳: ۱۰۲ تا ۱۰۶).

در جریان جنگ جهانی اول، با روی کار آمدن بلشویک‌ها در روسیه و برقراری نظام مشروطه در ایران، دولتمردان بریتانیایی راهبرد خود در ایران را از حکومتی حائل به دولتی مقتدر و مرکزی تغییر دادند. پس از آن در سال ۱۲۹۹ ش/ ۱۹۲۱ م، با کودتای نظامی، سردار سپه در حکم بازیگری اصلی ادارهٔ امور را در دست گرفت.

رضاخان برای پی‌ریزی نظم نوین و افزایش توان نظامی، به سرکوب قدرت‌های محلی روی آورد. در این دوره، والی پشتکوه و شیخ‌خزعل و صولت‌الدوله قشقایی به بهانهٔ حمایت از مشروطه، تلگرام‌هایی به مجلس شورای ملی مخابره کردند و از شاه قاجار حمایت کردند. آنها موفق نشدند از قدرت‌نمایی سردار سپه جلوگیری کنند و کار مهمی انجام ندادند.

در سال ۱۳۰۰ ش/ ۱۹۲۱ م قوام‌السلطنه، نخست‌وزیر وقت، لایحه‌ای مبنی بر استخدام مستشار مالی از ایالات متحده، برای اصلاح امور مالی و اقتصادی، به مجلس ارسال کرد. این لایحه را مجلس تصویب کرد و در پی آن، هیئت مالی به سرپرستی آرتور میلیسپو (Arthur Millspaugh) به ایران آمد (صورت مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۳۰۰: ۴۳۵ تا ۴۳۸).

دولت در راستای نظم‌بخشی و ساماندهی امور مالی و اقتصادی و همچنین برای محاسبهٔ مالیات و پایان بخشی به سازوکار نامشخص و غیر شفاف، لایحهٔ جامع مالیات و درآمد را به مجلس ارائه کرد؛ پس از تصویب این لایحه، دولت با حمایت نظامیان

محمدعلی شاه به روسیه، شاه برکنار شده با کمک سالارالدوله که مدتی حاکم غرب بود، مشغول جمع‌آوری نیرو شد و قصد بازگشت به قدرت را داشت. سالارالدوله با جلب نظر قدرت‌های محلی غرب، از جمله والی، نیروی نظامی را سازماندهی کرد و راهی مرکز شد؛ اما در نوبران ساوه از پیرم‌خان شکست خورد و امان‌الله‌خان، فرزند والی، با نیروهای زیر فرمان او به پشتکوه مراجعت کردند (فریدالملک همدانی، ۱۳۵۴: ۳۷۶ تا ۳۸۰؛ عین‌السلطنه، ۱۳۷۴: ۳۴۴۳/۵؛ فراهانی، ۱۳۸۵: ۵۶۸/۱).

بختیاری‌ها پس از فتح تهران، با تصدی مسئولیت‌های مهم کشوری، باعث نگرانی والی غلامرضا و شیخ‌خزعل و صولت‌الدوله قشقایی شدند. آنها برای جلوگیری از انقراض قاجار و حمایت از تداوم جریان مشروطه، اتحادی سه‌گانه تشکیل دادند؛ هرچند کار مهمی انجام ندادند، در قلمرو خود مستقل‌تر شدند (ویلسون، ۱۳۶۳: ۱۸۴ تا ۱۸۶).

در جریان جنگ جهانی اول (۱۹۱۴ تا ۱۹۱۸ م/ ۱۳۳۲ تا ۱۳۳۶ ق)، با نقض بی‌طرفی ایران، کشور صحنهٔ نبرد نیروهای متخاصم شد. با انتقال دولت موقت به کرمانشاه، آنها برای کسب حمایت والی، نماینده‌ای راهی پشتکوه کردند. غلامرضاخان والی با اقداماتی چند، نیروهای انگلیسی را که در کوت‌العمار مستقر بودند، با مشکلاتی مواجه کرد. این اقدامات عبارت بودند از: سازماندهی نیروهای نظامی؛ ایجاد ثبات در مرزها؛ برقراری نظم و آرامش و امنیت؛ حمایت از راهبرد دولت موقت برای پشتیبانی از متحدین (نظام‌السلطنه مافی، ۱۳۸۰: ۶۳۲ تا ۶۵۶).

نیروهای نظامی روسی مستقر در کرمانشاه، برای کمک به انگلیسی‌ها در نبرد با عثمانی، از راه پشتکوه عازم عراق شدند؛ اما با حملهٔ نیروهای نظامی والی، تعداد بسیاری از آنها کشته و زخمی شدند و روس‌ها به‌ناچار عقب‌نشینی کردند.

شیوه یکسان جمع‌آوری مالیات و درآمد را اجرا کرد. با اصلاح امور مالی و افزایش درآمدهای دولت، نظم و امنیت و آرامش به وجود آمد و اصلاحات مالی و اقتصادی شتاب بیشتری گرفت.

براساس قانون جدید مالیاتی، دولت از سال ۱۲۹۹ تا ۱۳۰۴ ش/۱۹۲۰ تا ۱۹۲۵ م ۱۷۵ هزار و ۳۶۰ قران، مالیات برای پشتکوه تعیین کرد که پس از کسر ۳۶ هزار و ۹۸۵ قران، هزینه نیروهای نظامی پشتکوه، مابقی به مرکز ارسال شد (ساکما، سند ش: ۱۱۳۲۳/۲۴۰).

دولت مدعی شد با وجود برآورد مالیات صد هزار تومانی پشتکوه، شیوه جمع‌آوری مالیات در آن منطقه تغییری نکرده است؛ یعنی همچنان میزان درآمد در گرفتن مالیات نقشی نداشت و جمع‌آوری آن با نظر والی بود (ساکما، سند ش: ۱۱۳۲۳/۲۴۰).

در سال ۱۳۰۳ ش/۱۹۲۴ م، عده‌ای از سران بختیاری به هواخواهی احمدشاه و حفظ قانون اساسی، کمیته قیام سعادت را راه انداختند. پس از آنکه احمدشاه از اروپا به ایران بازگشت، در عمل کمیته قیام سعادت نیز از اعتبار ساقط شد. در آذر ۱۳۰۳ ش/۱۹۲۴ م که رضاخان به عتبات عالیات سفر کرد، در بین‌النهرین فرزندان ابوقداره از او طلب بخشش کردند. پس از آنکه ابوقداره از بین‌النهرین به ایران بازگشت و به دنبال خلع سلاح عشایر در سال ۱۳۰۴ ش/۱۹۲۵ م، با فرمانده لشکر غرب مذاکره کرد. در این مذاکره مقرر شد والی پشتکوه برای محافظت عشایر و اجرای اوامر دولت، چهارصد قبضه تفنگ نگه دارد و مابقی را جمع‌آوری کند و به نظامیان دولتی در کرمانشاه تحویل دهد (فراهانی، ۱۳۸۵: ۵۶۸/۱).

پس از آنکه احمدشاه ایران را ترک کرد، در عمل این سردار سپه بود که در رأس امور قرار گرفت و تمامی قدرت را در دست داشت. رضاخان خواستار اطاعت و تبعیت مطلق حکام و قدرت‌های محلی بود. او در راستای نظم نوین و تمرکز قدرت سیاسی،

تصمیم گرفت شیخ خزعل را سرکوب کند. در پی این تصمیم، ارتش نوین و مجهز حکومت مرکزی ایران در عملیات پیش رو، با اعزام نیروهایی به منطقه پشتکوه، راه کمک‌رسانی را به طور کامل قطع کرد؛ بنابراین آنها موفق شدند بدون هیچ گونه مانعی از راه لرستان وارد خوزستان شوند. شیخ خزعل که توانایی مقابله با نیروهای نظامی را نداشت، تسلیم شد و تحت‌الحفظ به تهران فرستاده شد.

والی اوضاع جدید را درک می‌کرد و با در نظر گرفتن تغییر در وضع سیاسی و نظامی کشور، سیاست جدیدی را در پیش گرفت. او با اعمالی نظیر اجرای فرمان‌های حکومت مرکزی، پرداخت به موقع مالیات، ایجاد ثبات در مرزها، برقراری آرامش و نداشتن ادعای استقلال یا تجزیه طلبی باعث شد برای عزل، در الویت دولت مرکزی نباشد.

سردار سپه نیز نظم و امنیت را برقرار کرد و پایه‌های قدرت خود را محکم کرد. او با کمک متحدان خود، حکومت قاجارها را خلع کرد و قدرت را به دست گرفت و شاه شد. رضاشاه به دنبال تمرکز همه‌جانبه قدرت در ایران بود و در این راستا، اقدامات چشمگیری انجام داد. مهم‌ترین این اقدامات سرکوب و ختنی کردن حکومت‌های محلی بود. حکومت‌هایی که برای تمرکز قدرت و حکومت او تهدید محسوب می‌شدند.

رضاشاه در ساختار جدید، ابزار لازم برای رویارویی با این تهدیدات را نیز در دست داشت. او با به‌کارگیری ارتشی مدرن، حکومت والیان را هدف قرار داده بود و موجودیت آنها را نمی‌پذیرفت. در سال ۱۳۰۷ ش/۱۹۲۸ م، ارتش منظم و متحد جدید، به فرماندهی صادق خان کوپال، به سوی پشتکوه حرکت کرد. والی نیز با در نظر گرفتن وضعیت و تجهیزات طرف مقابل، بدون جنگ تسلیم شد. او با جمع‌آوری تمام اموالش، به املاک شخصی خود در شهر بغداد

قلمداد می‌کرد و با پرهیز از ادعای استقلال و جدایی طلبی، تجاوز عثمانی را دفع می‌کرد و با عملیات تهاجمی علیه آنها، پشتیبان حکومت مرکزی بود.

غلامرضاخان والی که بیش از سه دهه بر پشتکوه حکم راند، برخلاف اسلاف خود، در منازعات و دسته‌بندی‌های سیاسی شرکت نکرد. او در جریان جنگ جهانی اول، با حمایت متحدین، برای نیروهای نظامی متفقین در کوت العماره مشکلاتی ایجاد کرد و با شرکت در اتحاد سه گانه، به حمایت از مشروطه و مخالفت با سردار سپه روی آورد.

در دوره حکومت رضاشاه، با توجه به سیاست تمرکزگرایانه او و مجهز شدن ارتش ایران به انواع تسلیحات جدید و برتر، والی که توان مقابله با نیروهای نظامی را نداشت، به املاک خصوصی خود در عراق پناهنده شد. با این اقدام او، سلسله والیان محلی برای همیشه از صحنه تاریخ ایران حذف شد.

کتابنامه

الف. اسناد

۱. سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (ساکما)، سند ش: ۲۹۵/۷۳۹۶.
۲. _____، سند ش: ۲۴۰/۲۱۰۵۳.
۳. _____، سند ش: ۲۴۰/۴۶۱۰.
۴. _____، سند ش: ۱۱/۲۵۴۴۵۱۰.
۵. _____، سند ش: ۲۹۰/۲۶۷۴.
۶. _____، سند ش: ۲۹۰/۴۶۶۱.
۷. _____، سند ش: ۲۴۰/۱۱۲۳۲۳.

عراق پناه برد. در نتیجه، نیروهای دولتی با تسلط بر پشتکوه آن منطقه را زیر نظارت مستقیم دولت قرار دادند (رزم‌آرا، ۱۳۲۰: ۶۶ تا ۶۷).

نتیجه

در اوایل دوره قاجار و به دنبال سیاست فتحعلی شاه در قاجاری کردن سرزمین و دور کردن خطرهای احتمالی، والیان مجبور شدند مقر حکومت خود را به پشتکوه انتقال دهند. در این دوران، روابط قاجارها با قبایل و تبایع و زیردستان خود، تابع اوضاع زمان بود. حکومت برای جلوگیری از هرج و مرج و حفظ نظم و آرامش و تمرکز قدرت، از شیوه‌های رایج استفاده می‌کرد.

والیان با برقراری امنیت داخلی و ثبات مرزی و ارسال به موقع مالیات به دیوان، حمایت حکومت مرکزی را به دست می‌آوردند و این گونه، اعتماد و رضایت آنها را جلب می‌کردند؛ البته وقتی نظارت حکومت مرکزی به علت‌های متعدد و متفاوتی تضعیف می‌شد و به بیان دیگر، زمانی که تمرکز قدرت از بین می‌رفت و اعمال نفوذ حکومت کم‌رنگ یا شکسته می‌شد، والیان با استقلال به دست آورده، از ارسال مالیات خودداری می‌کردند.

والی حسینقلی خان ابوقداره از حاکمان مقتدر و مهم غرب کشور بود. او با بازسازی نیروهای نظامی و برقراری آرامش و ثبات مرزی، حکومت را در سرکوب شورش مناطق هم‌جوار، از جمله لرستان و خوزستان و کرمانشاه، یاری کرد. ناصرالدین‌شاه به پاس همین اقدامات، با اعطای لقب‌ها و جوایز متعدد، از خدمات شایسته او تجلیل کرد.

این گونه، یکی از والیان قدرتمند مناطق غربی به معتمد حکومت مرکزی تبدیل شد که در راستای حفظ قدرت آنها فعالیت و تلاش می‌کرد. والی در اوج اقتدار، قلمرو خود را جزء جدایی‌ناپذیر خاک کشور

۸. تهران: اساطیر.
۲۲. عین السلطنه، قهرمان میرزا (۱۳۷۴)، *روزنامه خاطرات عین السلطنه*، محقق و مصحح مسعود سالور و ایرج افشار، ج ۱۰، تهران: اساطیر.
۲۳. فراهانی، حسن (۱۳۸۵)، *روزشمار تاریخ معاصر ایران*، ج ۲، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
۲۴. فریدالملک همدانی، میرزاحمدعلی‌خان (۱۳۵۴)، *خاطرات فرید*، گردآوری مسعود فرید (قراگزلو)، تهران: زوار.
۲۵. کرزن، جورج (۱۳۶۳)، *ایران و قضیه ایرانی*، ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی، تهران: علمی و فرهنگی.
۲۶. گلستانه، ابوالحسن بن محمدامین (۱۳۴۴)، *مجم‌التواریخ*، به اهتمام مدرس رضوی، تهران: دانشگاه تهران.
۲۷. گیلاتنن، پطرس دی سرکیس (۱۳۷۱)، *سقوط اصفهان*، ترجمه محمد مهریار، اصفهان: امور فرهنگی شهرداری اصفهان.
۲۸. مروی، محمدکاظم (۱۳۶۴)، *تاریخ عالم آرای نادری*، تصحیح محمدامین ریاحی، تهران: زوار.
۲۹. میرخواند، محمدبن‌خاوندشاه (۱۳۳۸)، *روضه‌الصفاء*، تهران: جام.
۳۰. نظام‌السلطنه، رضاقلی‌خان (۱۳۸۰)، *رضاقلی‌خان نظام‌السلطنه: مکاتبات و مراسلات*، به کوشش منصوره اتحادیه، تهران: تاریخ ایران.
۳۱. نظام‌السلطنه مافی، حسینقلی‌خان (۱۳۶۲)، *خاطرات و اسناد حسینقلی‌خان نظام‌السلطنه مافی*، محقق و مصحح معصومه مافی، منصوره اتحادیه، سیروس سعدونیان و حمید رام‌پیشه، تهران: تاریخ ایران.
۳۲. والی‌زاده معجزی، حسین و محمدرضا والی‌زاده معجزی (۱۳۸۰)، *تاریخ لرستان روزگار قاجار*، تهران: حروفیه.
۳۳. ویلسون، آرنولد تالبوت (۱۳۶۳)، *سفرنامه*، تهران: اساطیر.
- سند ش: ۲۴۰/۱۳۲۳
۹. صورت مذاکرات مجلس شورای ملی دوره چهارم، سال ۱۳۰۰.
- ب. کتاب
۱۰. احتشامی، منوچهر (۱۳۸۳)، *خوزستان و لرستان در عصر ناصری*، تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر.
۱۱. اعتمادالسلطنه، محمدحسن‌خان (۱۳۶۴)، *تاریخ منتظم ناصری*، تصحیح محمداسماعیل رضوانی، تهران: دنیای کتاب.
۱۲. افضل‌الملک، میرزاغلامحسین (۱۳۶۱)، *افضل‌التواریخ*، به کوشش منصوره اتحادیه و سیروس سعدوندیان، تهران: تاریخ ایران.
۱۳. امیراحمدی، احمد (۱۳۷۳)، *خاطرات نخستین سپه‌د ایرانی*، به کوشش غلامحسین زرگری نژاد، تهران: مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
۱۴. اونر، ژان (۱۳۶۳)، *سفرنامه عصر نادرشاه*، ترجمه علی اقبالی، تهران: جاویدان.
۱۵. ترکمان، اسکندریگ (۱۳۵۰)، *تاریخ عالم آرای عباسی*، تصحیح محمد عباسی، تهران: امیرکبیر.
۱۶. جهانگیرمیرزا قاجار (۱۳۸۴)، *تاریخ نو*، به کوشش عباس اقبال، تهران: امیرکبیر.
۱۷. دومورگان، ژاک (۱۳۳۸)، *هیئت علمی فرانسه در ایران*، ترجمه کاظم ودیعی، تبریز: شفق.
۱۸. رزم‌آرا، علی (۱۳۲۰)، *جغرافیای نظامی پشتکوه*، تهران: ارتش.
۱۹. سردار ظفر بختیاری (۱۳۶۲)، *یادداشت‌ها و خاطرات سردار ظفر بختیاری*، به کوشش خسروبن حسینقلی، تهران: فرهنگسرا.
۲۰. صفایی، ابراهیم (۱۳۶۶)، *رهبران مشروطه دوره دوم*، تهران: جاویدان.
۲۱. ظل‌السلطان، مسعودمیرزا (۱۳۶۸)، *خاطرات ظل‌السلطان*، به اهتمام و تصحیح حسین خدیو جم،

ویلسون؛ تاریخ سیاسی و اقتصادی غرب ایران،

ترجمه حسین سعادت نوری، تهران: وحید.

ج. روزنامه

۳۴. روزنامه ایران، ج ۵، ش ۵۰۴.

